

Wojciech Wiliński, Rafał Świerczek, Marta Wieczorek
AKADEMIA WYCHOWANIA FIZYCZNEGO WE WROCŁAWIU

POSTAWY STUDENTÓW AWF WE WROCŁAWIU WOBEC OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ INTELEKTUALNĄ

ABSTRACT

Attitudes represented by students of University School of Physical Education in Wrocław towards people with intellectual disabilities

Background. The objective of the paper was to determine attitudes represented by students of the following fields of study: Physical Education and Physiotherapy at the University School of Physical Education in Wrocław towards people with intellectual disabilities.

Material and methods. The respondents (N = 167) completed a modified (the notion: a disabled person/invalid and a handicapped person was replaced by one term: a person with intellectual disabilities) version of Scale of Attitudes towards the Handicapped by A.E. Sękowski. The obtained results have undergone a two-way ANOVA statistical analysis based on the following design: gender (female vs. male) × field of study (Physical Education vs. Physiotherapy) × attitudes towards people with intellectual disabilities. **Results and conclusions.** The obtained results indicate that more positive attitudes towards people with intellectual disabilities are shown by students of Physiotherapy than those studying Physical Education. The post hoc comparison of means in the statistically insignificant two-way interaction of students' genders and their field of study indicates that the effect observed previously is caused by less favorable attitudes towards people with intellectual disabilities shown by female students of Physical Education than by the rest of subjects.

Key words: people with intellectual disabilities, attitudes

WPROWADZENIE

Kształtowanie postaw to element wychowania, którego efektem jest uformowana osobowość [1]. Specyfika określonego rodzaju studiów może determinować sylwetkę absolwenta, a sprecyzowany stosunek do obiektów stanowić miarę tego zjawiska. Student akademii wychowania fizycznego kierunku wychowanie fizyczne jest przygotowywany do kompetentnego nauczania swoich wychowanków uczestnictwa w kulturze fizycznej, podczas gdy student fizjoterapii – do wykonywania zabiegów wspierających lub przywracających utraconą sprawność pacjenta. Posługując się sformułowaniem Antonovsky'ego, można powiedzieć, że studenci wychowania fizycznego predysponowani są do pracy na kontinuum zdrowie–choroba z wyraźnym naciskiem na zdrowie, a więc inaczej niż studenci fizjoterapii, którzy gotowi są do prowadzenia działań terapeutycznych z jednostkami odchylonymi od normy. Różnią się zatem od siebie dostępem do ka-

tegorii szeroko rozumianej niepełnosprawności, warunkującej budowanie roli zawodowej fizjoterapeuty. Współczesność zmienia jednak ten klasyczny podział zadań i wymaga od absolwentów obu kierunków przychylnych postaw wobec osób z różnymi rodzajami niepełnosprawności, które dzięki działaniom na wielu płaszczyznach są włączane w życie społeczne i wzmacniane, tak by stać się, jak to tylko możliwe, niezależnie funkcjonującymi jednostkami.

Grupą szczególnie narażoną na wykluczenie są osoby z niepełnosprawnością intelektualną. Z badań przeprowadzonych przez CBOS w roku 2007 na reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski (N = 844) wynika, że najwięcej, jeśli wziąć pod uwagę inne rodzaje niepełnosprawności*, bo 29% ankietowanych nie zgodziłoby się na opiekę nad upośledzonymi, opóźnionymi umysłowo lub wolałoby unikać takiej

* Pełny komunikat z badań dostępny jest na stronie internetowej CBOS: <http://www.cbos.pl>

sytuacji [2]. Zbliżony w swojej wymowie rezultat pojawia się w opracowaniu Sękowskiego, który odnotował, że postawy mieszkańców wsi i miasta ($N = 120$) wobec upośledzonych umysłowo (określenie zastosowane w badaniu) są najbardziej negatywne (66,7%) i najmniej pozytywne (3,3%) w odniesieniu do innych grup osób niepełnosprawnych [3]. Przeświadczenie o ogromnym dystansie dzielącym osoby z niepełnosprawnością intelektualną od reszty społeczeństwa prawdopodobnie ma związek z innym przekonaniem, a mianowicie, że kontakt z nimi może sprawiać kłopoty. Mousouli i wsp., prowadząc badania wśród studentów wychowania fizycznego, wykazali, że za głównego reprezentanta kategorii dziecka ze specjalnymi potrzebami uważają oni (w 92,1%) właśnie ucznia z niepełnosprawnością intelektualną [4]. W warunkach polskich studenci kierunków pedagogicznych i niepedagogicznych za najbardziej dotkliwą niepełnosprawność uznają chorobę psychiczną i upośledzenie umysłowe [5]. Przedstawione wyniki badań wskazują na niekorzystne w wielu aspektach położenie osób z niepełnosprawnością, które na skutek dyskredytującego dyskursu wokół ich grupy doświadczają wyłączenia z życia społecznego.

Właściwym rozwiązaniem w tej sytuacji jest podejmowanie prób zmiany wyżej zaprezentowanych społecznych postaw wobec osób z niepełnosprawnością intelektualną. Trudności pojawiające się na drodze do realizacji tego celu wynikają ze złożoności postawy, stanowiącej „względnie trwałą strukturę procesów poznawczych, emocjonalnych i zachowań odnoszących się do jakiegoś przedmiotu lub dyspozycję do pojawienia się tych procesów i zachowań” [1, s. 77]. Zdaniem Chlewińskiego postawę konstytuuje element emocjonalny, specyficzna wiedza stanowiąca podstawę oceny danego obiektu oraz „skłonność” do implikowania się jej komponentów i dużej oporności na bezpośrednie zmiany [6]. Liczebność dymensji postawy zależy od przyjętego modelu teoretycznego oraz przedmiotu, do którego się odnosi [7]. Sękowski, konstruując Skalę Postaw Wobec Osób Niepełnosprawnych, mimo że uwzględnił różne komponenty postawy, złączył je w jednym wymiarze kwa-

lifikującym nastawienie do obiektu jako pozytywne albo negatywne [3]. Postawy umożliwiają predykcję zachowań człowieka. Fazio podkreśla jednak, że samo zachowanie jest wynikiem automatycznego aktywizowania postawy w obecności obiektu oraz zastosowania norm adekwatnych do okoliczności. Teoria działań przemyślanych Ajzena i Fishbeina koncentruje się na kształtowaniu zachowań pod wpływem świadomej intencji, której treść powstaje w efekcie oddziaływania na siebie postawy (przekonanie o efektywności planowych działań) i subiektywnej normy (przekonanie o powinności spełniania oczekiwań osób znaczących) [8]. Studenci akademii wychowania fizycznego kierunku fizjoterapia mogą ujawniać bardziej przychylnie postawy wobec osób z niepełnosprawnością intelektualną niż studenci wychowania fizycznego. Prawdopodobnie sprzyja temu wyżej wspomniana automatyczna aktywizacja w tym przypadku przychylniej postawy wobec osób niepełnosprawnych, która nieodrodnie związana jest z realizowaną przez nich rolą terapeuty, wyznaczającą specyficzne normy zachowania wobec pacjenta. Wydaje się też, że treść intencji prowadzącej studentów fizjoterapii do pozytywnych zachowań w stosunku do osoby z niepełnosprawnością intelektualną może być właśnie wynikiem przemyślanej akceptującej postawy wobec jednej z grup przyszłych klientów i osobistego przekonania, że takie tylko zachowanie jest aprobowane w środowisku tej grupy zawodowej. Studenci wychowania fizycznego, którzy są przygotowani do innych działań, nie mają natomiast zbyt wielu okazji do spotkania się z jakąkolwiek osobą niepełnosprawną czy też samą kategorią niepełnosprawnia w czasie studiów, przez co mogą ujawniać obniżone możliwości kształtowania automatycznej aktywizacji przychylnych postaw wobec osób z niepełnosprawnością intelektualną oraz przemyślenia ich konsekwencji. Można by zaryzykować stwierdzenie, odwołując się do teorii Festingera, że studenci fizjoterapii mogą odczuwać mniejszy niż studenci wychowania fizycznego dysonans poznawczy spowodowany badaniem ich postaw wobec osób z niepełnosprawnością intelektualną, ponieważ wśród

swoich struktur poznawczych mają ukształtowany obraz tych jednostek, zogniskowany wokół ich podobieństw do funkcjonowania osób zdrowych, a nie wywołujących dezakceptację różnic. Niewykluczone, że domniemywana zależność jest również wynikiem redukcji początkowo pojawiającego się dysonansu poznawczego u studentów fizjoterapii, którzy dostosowują swoje postawy wobec osób z niepełnosprawnością w kierunku ich tolerancji i szacunku [3, 9].

CEL BADAŃ

W obliczu zmian w podejściu do osób z niepełnosprawnością intelektualną, które zachodzą we współczesnym świecie, celowe wydaje się ustalenie poziomu przychylności postaw wobec osób z niepełnosprawnością intelektualną studentów akademii wychowania fizycznego kierunków wychowanie fizyczne i fizjoterapia jako różniących się stopniem kontaktu z kategorią niepełnosprawności, wyznaczonym specyfiką programu studiów.

Uzyskane wyniki mogą stanowić ważną informację dotyczącą ewentualnego wychowania studentów w kierunku pozytywnych postaw wobec osób z niepełnosprawnością intelektualną. Aby przygotować wywołany problem do empirycznej weryfikacji, sformułowano następujące pytania badawcze:

1. Jaki jest poziom przychylności postaw wobec osób z niepełnosprawnością intelektualną studentów akademii wychowania fizycznego kierunku wychowanie fizyczne w porównaniu do poziomu studentów kierunku fizjoterapia?
2. Czy płęć badanych studentów modyfikuje ich poziom przychylności postaw wobec osób z niepełnosprawnością intelektualną?

MATERIAŁ I METODY BADAŃ

Badaniem objęto 167 studentów III roku Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, uczących się na kierunkach wychowanie fizyczne (42 kobiety i 48 mężczyzn)

oraz fizjoterapia (54 kobiety i 23 mężczyzn). Dane zbierano w czerwcu 2011 r., wykorzystując metodę sondażu diagnostycznego. Zastosowano Skalę Postaw Wobec Osób Niepełnosprawnych (PWON) Sękowskiego, która została zmodyfikowana tak, że ogólne kategorie inwalidztwa i niepełnosprawności występujące w instrukcji zastąpiono określeniem „osoba z niepełnosprawnością intelektualną” w celu odniesienia wszystkich 30 stwierdzeń do tej wyszczególnionej grupy osób. Zmienioną skalę cechuje wysoka rzetelność, α Cronbacha = 0,87. Studenci ustosunkowywali się do zawartych w niej twierdzeń za pomocą 6-stopniowej skali Likerta. Konstrukcją narzędzia została oparta na założeniu, że im więcej podobieństw w zachowaniu osób niepełnosprawnych i sprawnych dostrzega badany, tym jego postawa jest bardziej przychylna. Podczas obliczeń zastosowano procedurę zgodną z zaleceniami autora skali [3], według której im wyniki są wyższe w przedziale od 0 do 180, tym postawa jest bardziej pozytywna. Skala PWON Sękowskiego nie rejestruje komponentów postawy.

Postawa wobec osób z niepełnosprawnością intelektualną była mierzona na podstawie zmodyfikowanej skali PWON i stanowiła zmienną zależną, a płęć i kierunek studiów – zmienne niezależne.

Uzyskane wyniki poddano dwuczynnikowej analizie statystycznej ANOVA w układzie: płęć (kobiety *vs.* mężczyźni) \times kierunek studiów (wychowanie fizyczne *vs.* fizjoterapia) \times postawy wobec osób z niepełnosprawnością intelektualną.

WYNIKI*

Poziom przychylności postaw wobec osób z niepełnosprawnością intelektualną nie zależy od płci badanych studentów: $F_{(1, 162)} = 0,553, p > 0,458$. Otrzymane wyniki w od-

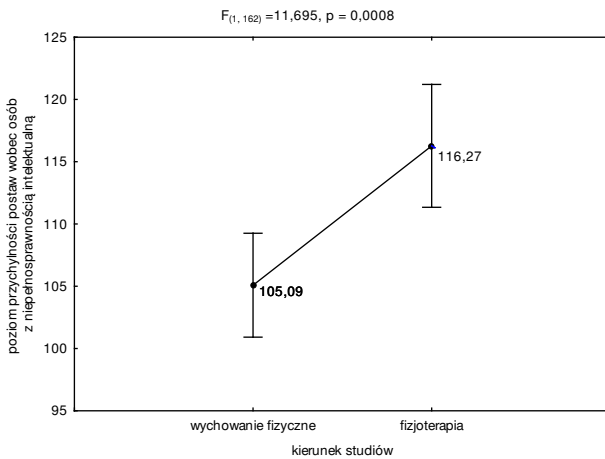
* W związku z niesatysfakcjonującymi wynikami testów badających jednorodność wariancji przeprowadzono weryfikację pytań badawczych za pomocą testów nieparametrycznych, które potwierdziły rezultaty uzyskane na podstawie analizy ANOVA. Szczegółowe informacje u autorów pracy.

niesieniu do kierunku studiów wskazują, że studenci fizjoterapii prezentują bardziej przychylne postawy wobec osób z niepełnosprawnością intelektualną niż studenci wychowania fizycznego (kobiety i mężczyźni łącznie): $F_{(1, 162)} = 11,695$, $p = 0,0008$, średnie wynoszą odpowiednio 105,09 i 116,27; $\eta^2 = 0,07$ (ryc. 1). Dwuczynnikowa interakcja płeć studentów \times kierunek studiów \times postawy okazała się statystycznie nieistotna: $F_{(1, 162)} = 2,316$, $p = 0,1300$. Na podstawie porównań *post hoc* za pomocą testu NIR dla tych rezultatów wykazano jednak, że istnieją statystycznie istotne różnice między średnimi określającymi poziom postaw wobec osób z niepełnosprawnością intelektualną. Niski poziom postaw wobec osób z niepełnosprawnością intelektualną u kobiet studiujących na kierunku wychowanie

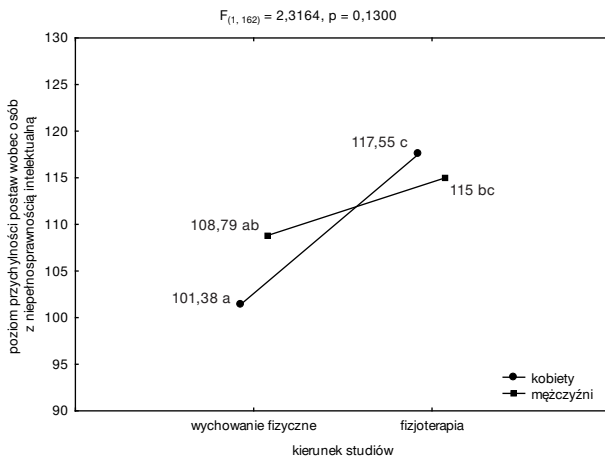
fizyczne w stosunku do kobiet ($p = 0,0001$) i mężczyzn ($p = 0,0095$) z fizjoterapii (ryc. 2) wydaje się odpowiadać za różnice w przychylności postaw studentów fizjoterapii wobec osób z niepełnosprawnością intelektualną.

DYSKUSJA

Prezentowanie mniej przychylnych postaw przez studentów kierunku wychowanie fizyczne niż przez studentów fizjoterapii wobec osób z niepełnosprawnością intelektualną potwierdza tezę o powołaniu tych ostatnich do pracy z osobami niepełnosprawnymi i ich większą akceptacją jednostek odchylonych od normy. Przypuszczenia dotyczące bardziej pozytywnych postaw studentów fizjoterapii niż wychowania fizycznego wobec

Ryc. 1. Postawy wobec osób z niepełnosprawnością intelektualną studentów z kierunków wychowanie fizyczne i fizjoterapia

Średnie niemające wspólnego oznaczenia literowego różnią się od siebie statystycznie istotnie, przy $\alpha = 0,05$.

Ryc. 2. Poziom postaw wobec osób z niepełnosprawnością intelektualną jako funkcja płci i kierunku studiów

osób z niepełnosprawnością intelektualną znajdują odzwierciedlenie w zaprezentowanych we wprowadzeniu modelach Fazio oraz Ajzena i Fishbeina, wskazując, że zarówno automatyczne, jak i świadome procesy prowadzące od postawy do zachowania wymagają wsparcia w postaci kontaktu z kategorią niepełnosprawności oraz sprecyzowanych oczekiwań społecznych. Przyszli fizjoterapeuci są szkoleni w kierunku znajomości odpowiednich skryptów społecznych (np. wizyta pacjenta), w których osoba chora czy niepełnosprawna stanowi stały element sytuacji. Jednocześnie empirycznym dowodem na słuszność poczynionych rozważań są badania Drat-Ruszczak i Adamczak, które wykazały skłonność studentów AWF (uprawiających różne sporty) do posługiwania się kategorią sprawności i „zajmowania się sportem” jako kryterium oceny innych [10], co może powodować separowanie się od grupy osób niepełnosprawnych, z którymi się nie utożsamiają. Borowska-Beszta, realizując badania etnograficzne w środowisku terapeutów osób z niepełnosprawnością intelektualną, zauważyła, że przeżywają oni poczucie bezsilności związane z pełnionymi obowiązkami, które sprawia, że nazywają sami siebie „niepełnosprawnymi”, czyli tak samo słabymi i potrzebującymi pomocy jak ich podopieczni. Relacjonowana „niepełnosprawność terapeutów” pełni jednak bardzo ważną, pozytywną rolę, stając się źródłem pokory oraz akceptacji osób z niepełnosprawnością intelektualną [11]. Przewidywana nieodwracalność zjawiska (dysfunkcji) może zwiększać przychylność wobec niego samego, stając się dostosowawczą strategią przygotowującą terapeutów do funkcjonowania w przykłej sytuacji [9]. Warto podkreślić też związek postaw z wewnętrznymi dyspozycjami. Kocemba i wsp. opisały współwystępowanie pozytywnych postaw wobec osób niepełnosprawnych mierzonych na podstawie Skali PWON Sękowskiego z niskim poziomem lęku (jako stanu i cechy) ($r = -0,58$; $p = 0,001$), jak i depresyjnością ($r = -0,38$; $p = 0,001$) oraz większą przychylność postaw wobec osób niepełnosprawnych wraz ze wzrostem wskaźnika poczucia bliskości ($r = 0,32$; $p = 0,001$) [12]. Prezentowane wyniki mogą świadczyć o tym, że osoby pozytywnie ustos-

unkowane do niepełnosprawnych zdają sobie sprawę z niedoskonałości człowieka, który jako jednostka odchyłona od normy nie wywołuje w nich lęku zaburzającego ich sposób myślenia o uporządkowanym świecie. Wskazują też na wysoki poziom otwartości na innych i zrozumienia zróżnicowanej rzeczywistości społecznej.

Wynik wskazujący na niski poziom postaw wobec osób z niepełnosprawnością intelektualną kobiet studiujących na kierunku wychowanie fizyczne w stosunku do kobiet i mężczyzn z fizjoterapii może wzmocnić tezę o intensywnym gloryfikowaniu zdrowia przez studentki wychowania fizycznego, szczególnie gdy przyrzeć się temu z perspektywy psychologii ewolucyjnej. Schaller i Park są przekonani o istnieniu „behawioralnego systemu immunologicznego”, który przez reakcje wstrętu, obrzydzenia oraz posługiwania się uprzedzeniami w postrzeganiu osoby chorej nie pozwala na kontakt z czynnikiem patogennym. System ten, niczym chroniący przed pożarem wykrywacz dymu, reaguje automatycznie na najmniejsze sygnały, utożsamiając nawet osoby z niezagrażającą niepełnosprawnością z niebezpieczeństwem zarażenia się chorobą [13]. Wydaje się jednak, że taka próba wyjaśnienia uzyskanych wyników nie odpowiada w wystarczający sposób na pytanie, dlaczego studentki wychowania fizycznego są najmniej spośród wszystkich badanych przychylnie osobom z niepełnosprawnością intelektualną. Pomocna w tej sytuacji może okazać się wspomniana teoria dysonansu poznawczego Festingera zmodyfikowana przez Aronsona. Zaznaczył on, że dysonans ma miejsce, gdy ludzie postępują inaczej, niż sami od siebie tego wymagają, innymi słowy, gdy zachowują się niezgodnie z własnym pojęciem „ja” [14]. Wykluczającego na przykład słabość i niesprawność męskiego wzoru przetwarzania informacji można spodziewać się u studentek wychowania fizycznego, które studiując swój kierunek, są w sytuacji promującej zwycięstwo w rywalizacji oraz wysoką sprawność fizyczną (wywołanej przez „bliskość sportu”). W związku z tym można przyjąć, że podany przykład radzenia sobie z dysonansem poznawczym odnosi się do studentek wychowania fizycznego, które według Romanow-

skiej-Tołłoczko i wsp. mają przede wszystkim androgyniczną identyfikację płciową i męską (oraz ogólne natężenie cech męskich) częściej niż studentki innych uczelni [15]* i które preferują zachowania z kręgu ludzi honoru (asumptem do reagowania honorową przemocą jest już symboliczne zagrożenie bezpieczeństwa podmiotu, jego rodziny czy posiadanych dóbr materialnych) [16]. Przynaszalnie studentki wychowania fizycznego pragną podtrzymać swoją tożsamość w zmaskulinizowanym środowisku i dlatego mogą deprecjonować i potępiać wszystko to, co pozostaje w sprzeczności z ich wartościami i przekonaniem [9].

W dyskusji nie wolno też pominąć odpowiedzi na pytanie, kogo konkretnie badani rozumieją pod pojęciem parasolem osoby z niepełnosprawnością intelektualną. Pośrednio problem wyjaśnia Byra, rozpatrując etykietę kategorialną „osoba upośledzona umysłowo”, do której najczęściej według badanych studentów pedagogiki (głównie kobiet) zaliczane są osoby z zespołem Downa, głęboko upośledzone umysłowo oraz z mózgowym porażeniem dziecięcym. Za głównych zaś reprezentantów sondowanej kategorii zostały uznane kolejno osoby głęboko upośledzone, z zespołem Downa oraz autyzmem** [17]. Rezultat ten wskazuje na duże zróżnicowanie w posługiwaniu się kategorią niepełnosprawności intelektualnej, a jego przyczyną może być brak wiedzy na temat jej rzeczywistej charakterystyki, co prowadzi do odwoływania się jedynie do atrybutów związanych z wyglądem zewnętrznym osób z niepełnosprawnością.

Chcąc poprawić przychylność postaw studentów wobec osób z niepełnosprawnością intelektualną, należałoby przekazać im odpowiednią wiedzę i doprowadzić do serii spotkań z dezaprobowaną grupą, najlepiej w ramach wspólnych działań. Hall i Minnes uważają, że w tym celu warto również wykorzystać przekaz medialny, który jest najskuteczniejszy, gdy ma postać filmu doku-

mentalnego [18]. Obiektywny obraz osoby z niepełnosprawnością intelektualną można budować, podejmując inicjatywy edukacyjne z udziałem osób z niepełnosprawnością intelektualną. Piasecki i Sidor w wyniku takich działań zanotowali wzrost postaw pozytywnych mierzonych na podstawie Skali PWON Sękowskiego u młodzieży gimnazjalnej [19]. Trzeba jednak podkreślić, że prawdopodobnie najefektywniejszą organizacją promującą i rehabilitującą przez sport oraz włączającą osoby z niepełnosprawnością intelektualną w skali globalnej są Olimpiady Specjalne (*Special Olympic*; SO), które dysponują m.in. programami wolontariackimi i edukacyjnymi gotowymi do aplikacji przez wszystkich zainteresowanych. Prezentowany z szacunkiem i godnością wizerunek osoby z niepełnosprawnością intelektualną przez SO jest prawdziwy i łatwy do zaakceptowania, zwłaszcza na płaszczyźnie porozumienia, jaką stanowi sport olimpijski. Dobre praktyki SO, takie jak: transparentność, uczciwość, filozofia non-profit oraz niesienie pokoju i przyjaźni ponad wszelkimi podziałami, zwracają uwagę całego świata. Wszędzie tam, gdzie SO zjawiają się ze swoimi inicjatywami, a szczególnie z igrzyskami Olimpiad Specjalnych, wprowadzają taki rodzaj dobra, z którym każdy chce się utożsamić [20]. Zadowolająca efektywność przedstawionych praktycznych sposobów, które służą poprawie postaw wobec osób z niepełnosprawnością intelektualną, ma związek ze znanymi z literatury fachowej regułami wywierania wpływu na ludzi. Spotkanie z osobami z niepełnosprawnością w sytuacji, kiedy im się pomaga, dostarcza gratyfikacji (np. wdzięczności) w ramach reguły wzajemności, która motywuje do rewanżu za otrzymane dobro i zmiany nastawienia na serdeczne. Samo podjęcie decyzji o zaangażowaniu się (np. jako wolontariusz) w działania na rzecz osób z niepełnosprawnością intelektualną sprawia, że to zachowanie zaczyna być konsekwentnie realizowane, a postawy stają się mu podporządkowane. Dzięki zetknięciu się z innymi ludźmi zaangażowanymi na rzecz osób z niepełnosprawnością intelektualną zyskuje się społeczny dowód słuszności takiego zachowania. Jeżeli są to znaczące postacie ze świata polityki, muzyki czy sportu, jak ma to miej-

* Opracowanie naukowe, na które powołują się autorzy, zawiera wyłącznie informację o tym, że grupę badawczą stanowiły studentki AWF we Wrocławiu.

** Podano tylko trzy pierwsze pozycje rankingu.

sce podczas zawodów Olimpiad Specjalnych, przychylność postaw wobec niepełnosprawnych intelektualnie prawdopodobnie wzrasta, wzmocniona autorytetem gości. Zmianę postaw może wywołać również kontakt (bezpośrednie poznanie niepełnosprawnych intelektualnie jako poszczególnych różniących się między sobą osób) i współdziałanie z osobami z niepełnosprawnością intelektualną (Olimpiady Specjalne oferują wiele programów, np. Sporty Zunifikowane, który zakłada, że jedną drużynę tworzą osoby z niepełnosprawnością intelektualną oraz osoby w normie intelektualnej). Warto podkreślić, że udział w inicjatywach ukierunkowanych na osoby z niepełnosprawnością intelektualną ma często charakter ekskluzywny, co czyni takie przedsięwzięcia niezwykle atrakcyjnymi [21]. Zmiana na bardziej przychylną postawę wobec osób z niepełnosprawnością intelektualną może być wzmacniana szczególnie w warunkach niewystarczającego uzasadnienia, kiedy nie można wytłumaczyć swojego zachowania czynnikami zewnętrznymi (nieodpłatne świadczenie pracy przez wolontariuszy), a postulowana transformacja wynika z redukcji dysonansu poznawczego [22].

W podsumowaniu należy podkreślić, że ustalając poziom przychylności postaw wobec osób z niepełnosprawnością intelektualną odmiennie predestynowanych studentów wychowania fizycznego i fizjoterapii, natrafiono na różnicę i poddano ją dyskusji. Wydaje się jednak, że konieczne jest prowadzenie dalszych badań normalizacyjnych, na podstawie których będzie możliwe stwierdzenie, czy średnie postaw uzyskane dzięki wykorzystaniu zmodyfikowanej Skali PWON Sękowskiego są niskie, przeciętne czy wysokie. Otrzymane wyniki mogłyby służyć jako wskazówka do podejmowania działań mających na celu ewentualną zmianę sytuacji. Niezależnie jednak od tego, jaki okazałby się rezultat takich badań, trzeba pamiętać o permanentnym kształtowaniu pozytywnych postaw wobec osób z niepełnosprawnością intelektualną. Jednostki te będą bowiem zawsze marginalizowane, jeżeli nie zostaną włączone w krąg społecznych zainteresowań, refleksji i przedsięwzięć wspierających.

WNIOSKI

Należy podkreślić, że sformułowane wnioski mają zasięg ograniczony głównie do grupy studentów AWF we Wrocławiu, którzy uczestniczyli w badaniu o charakterze wstępnym.

Studenci fizjoterapii prezentują bardziej przychylne postawy wobec osób z niepełnosprawnością intelektualną niż studenci wychowania fizycznego, co prawdopodobnie wiąże się z profilem studiów i oczekiwanym modelem absolwenta.

Kobiety studiujące na kierunku wychowanie fizyczne ujawniają mniej przychylne postawy wobec osób z niepełnosprawnością intelektualną niż kobiety i mężczyźni z fizjoterapii, co może być wynikiem przywiązania przez studentki wychowania fizycznego większej wagi do kategorii sprawności i zdrowia.

Badania nad postawami wobec osób z niepełnosprawnością powinny być kontynuowane, ponieważ dzięki ich результатам będzie możliwe kontrolowanie jednego z ważniejszych wskaźników świadczących o kondycji naszego humanizmu.

BIBLIOGRAFIA

- [1] Mika S., Psychologia społeczna dla nauczycieli, WSiP, Warszawa 1980.
- [2] Chajda E., Postawy wobec osób niepełnosprawnych. Komunikat z badań, CBOS, Warszawa 2007.
- [3] Sękowski A.E., Psychospołeczne determinanty postaw wobec inwalidów, Wydawnictwo UMCS, Lublin 1994.
- [4] Mousouli M., Kokaridas D., Angelopoulou-Sakadami N., Aristotelous M., Knowledge and attitudes towards children with special needs by physical education students, *International Journal of Special Education*, 2009, 3, 85–89.
- [5] Bujnowska A., Uwarunkowania postaw studentów pedagogiki wobec osób niepełnosprawnych, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2009.
- [6] Chlewiński Z., Stereotypy, funkcje, geneza. Analiza interdyscyplinarna, *Kolokwia Psychologiczne*, 1992, 1, 7–28.
- [7] Kossewska J., Uwarunkowania postaw. Nauczyciele i inne grupy zawodowe wobec integracji szkolnej dzieci niepełnosprawnych, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2000.
- [8] Wojciszke B., Doliński D., Psychologia społeczna, [w:] Strelu J., Doliński D. (red.), Psychologia. Podręcznik Akademicki. T. 2, GWP, Gdańsk 2008, 293–447.
- [9] Aronson E.,

Człowiek – istota społeczna, PWN, Warszawa 1995. [10] Drat-Ruszczak K., Adamczak K., Kiedy trauma przestaje być traumą: wpływ uprawiania sportu przez osoby niepełnosprawne na spostrzeganie świata społecznego, *Kolokwia Psychologiczne*, 1999, 7, 135–153.

[11] Borowska-Beszta B., Etnografia dla terapeutów (pedagogów specjalnych) – szkice metodologiczne, Impuls, Kraków 2005. [12] Kocemba I., Szymańska S., Zasępa E., Poziom lęku, depresji oraz poczucie bezpieczeństwa a postawy wobec osób niepełnosprawnych, *Roczniki Pedagogiki Specjalnej*, 1999, 10, 189–196. [13] Schaller M., Park J.H., The behavioral immune system (and why it matters), *Current Directions in Psychological Science*, 2011, 2, 99–103. [14] Cooper J., Motywacja do zmian poznawczych – model dysonansu oparty na standardach Ja, [w:] Forgas J.P., Williams K.D., Wheeler L. (red.), *Umysł społeczny. Poznawcze i motywacyjne aspekty zachowań interpersonalnych*, GWP, Gdańsk 2005, 91–109. [15] Romanowska-Tołoczko A., Bartusiak I., Nowak I., The comparison of self-esteem and psychological sex among female students of different universities, *Pedagogika, Psihologia ta*

Mediko-Biologiczni Problemi Fizicnogo Vihovanna i Sportu, 2010, 4, 171–175. [16] Szmajke A., Machera K., Sport jako społeczna enklawa kultury honoru, *Człowiek i Ruch*, 2003, 1 (7), 5–15. [17] Byra S., Prototypowość w kategoryzacji społecznej osób upośledzonych umysłowo, [w:] Chodkowska M., Osik-Chudowolska D. (red.), *Osoba z upośledzeniem umysłowym w realiach współczesnego świata*, Impuls, Kraków 2011, 265–276. [18] Hall H., Minnes P., Attitudes toward persons with Down syndrome: the impact of television, *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 1999, 1, 61–76. [19] Piasecki A., Sidor I., Modyfikowanie postaw gimnazjalistów wobec osób z niepełnosprawnością intelektualną, [w:] Chodkowska M., Osik-Chudowolska D. (red.), *Osoba z upośledzeniem umysłowym w realiach współczesnego świata*, Impuls, Kraków 2011, 251–264. [20] Ginger S., Cahn A., Ford S., Sports commerce and peace: the special case of the Special Olympics, *Journal of Business Ethics*, 2010, 89, 587–602. [21] Cialdini R.B., *Wywieranie wpływu na ludzi. Teoria i praktyka*, GWP, Gdańsk 1996. [22] Myers D.G., *Psychologia społeczna*, Zysk i S-ka, Poznań 2003.